

ชื่อเรื่อง การพัฒนาระบบเฝ้าระวังเชิงรุกเพื่อป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกโดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายชุมชน ตำบลอีหล้า จังหวัดศรีสะเกษ

ชื่อผู้นำเสนอผลงาน นายอดิคุณ วรรณทอง พยาบาลวิชาชีพชำนาญการ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านอีหล้า อำเภอกุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ สังกัดกองสาธารณสุข องค์การบริหารส่วนจังหวัดศรีสะเกษ

บทนำ

โรคไข้เลือดออกยังคงเป็นปัญหาสาธารณสุขสำคัญของประเทศไทย และมีแนวโน้มแพร่ระบาดเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในพื้นที่ชุมชนที่มีความหนาแน่นของประชากรสูง มีแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายจำนวนมาก และมีการเคลื่อนย้ายประชากรอยู่ตลอดเวลา ส่งผลให้เชื้อไวรัสเดงกีสามารถแพร่กระจายได้อย่างรวดเร็ว การเกิดโรคสัมพันธ์กับองค์ประกอบทางระบาดวิทยา ได้แก่ เชื้อไวรัสเดงกี ยุงลายพาหะนำโรค สิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเพาะพันธุ์ และพฤติกรรมของประชาชนในการป้องกันควบคุมโรค หากขาดการจัดการแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายอย่างต่อเนื่อง ย่อมเพิ่มความเสี่ยงต่อการเกิดการระบาดในชุมชนได้ง่าย

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านอีหล้า รับผิดชอบดูแลพื้นที่ตำบลอีหล้า อำเภอกุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ ในปีงบประมาณ 2567 พบผู้ป่วยโรคไข้เลือดออกจำนวน 13 ราย จากประชากรทั้งหมด 2,527 คน คิดเป็นอัตราป่วย 514.44 ต่อแสนประชากร โดยพบผู้ป่วยในทุกกลุ่มวัย ทั้งวัยเรียน วัยทำงาน และผู้สูงอายุ สะท้อนให้เห็นว่าโรคไข้เลือดออกไม่ใช่ปัญหาของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่เป็นภัยสุขภาพของทั้งชุมชนที่ทุกภาคส่วนต้องร่วมกันเฝ้าระวังและป้องกันอย่างจริงจัง

ดังนั้น การป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกให้เกิดประสิทธิภาพและความยั่งยืน จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายทุกระดับ ทั้งหน่วยบริการสาธารณสุข องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน และประชาชนในพื้นที่ เพื่อร่วมกันค้นหาเฝ้าระวัง กำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย และตอบโต้ภาวะระบาดได้อย่างรวดเร็ว อันจะนำไปสู่การลดการเจ็บป่วยและสร้างชุมชนปลอดภัยจากโรคไข้เลือดออกอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเฝ้าระวังค้นหาและตอบโต้การระบาดของโรคไข้เลือดออกในชุมชนได้อย่างรวดเร็วและครอบคลุมพื้นที่เสี่ยง
2. เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน และประชาชน ในการดำเนินงานป้องกันควบคุมโรคไข้เลือดออก
3. เพื่อกำจัดและลดแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายในชุมชนอย่างต่อเนื่อง
4. เพื่อลดอัตราป่วยด้วยโรคไข้เลือดออกในพื้นที่ตำบลอีหล้า
5. เพื่อพัฒนารูปแบบการเฝ้าระวังเชิงรุกในการป้องกันควบคุมโรคไข้เลือดออกที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในระดับชุมชนได้อย่างยั่งยืน

แผนการดำเนินงาน

ระยะดำเนินงาน	กิจกรรม	วิธีดำเนินงาน	ผู้รับผิดชอบ
ระยะเตรียมการ	1. ประชุมวางแผนและวิเคราะห์สถานการณ์โรค	นำเสนอที่ประชุมประจำเดือนของตำบลอีหล้า โดยประชุมร่วมระหว่าง รพ.สต. อบต. อสม. ผู้นำชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำเสนอข้อมูลการระบาดความชุกของโรคไข้เลือดออกในปีงบประมาณ 2567 และวางแผนการดำเนินงาน	รพ.สต.บ้านอีหล้า /อบต./ ผู้นำชุมชน
	2. จัดตั้งทีมเฝ้าระวังเชิงรุกระดับชุมชน	แต่งตั้งคณะทำงานและกำหนดบทบาทหน้าที่ของภาคีเครือข่ายในแต่ละหมู่บ้าน	รพ.สต./ อสม. /ผู้ใหญ่บ้าน/ อบต.
	3. พัฒนาศักยภาพภาคีเครือข่าย	อบรมให้ความรู้เรื่องโรคไข้เลือดออก การสำรวจลูกน้ำยุงลาย การใช้ผ้าดัดชนิดนี้ลูกน้ำ และแนวทางตอบโต้ภาวะระบาด	ทุกภาคส่วน /วิทยากรจากรพ. สต.แฉม
ระยะดำเนินการ	4. สำรวจและกำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ลูกน้ำยุงลาย	ดำเนินกิจกรรม “3 เก็บ ป้องกัน 3 โรค” สำรวจภาชนะเสี่ยง ทำลายแหล่งน้ำขัง และใส่ทรายอะเบทในครัวเรือน	อสม. /ประชาชน /อบต.
	5. เฝ้าระวังเชิงรุกในชุมชน	ลงพื้นที่ค้นหาผู้ป่วยไข้สงสัย คัดกรองกลุ่มเสี่ยง และติดตามสถานการณ์โรคอย่างต่อเนื่อง	รพ.สต. / อสม.
	6. ตอบโต้ภาวะระบาดอย่างรวดเร็ว	เมื่อพบผู้ป่วย ดำเนินการสอบสวนโรค ควบคุมแหล่งแพร่เชื้อ ฟันหมอกควัน และค้นหาผู้ป่วยเพิ่มเติมภายใน 24 ชั่วโมง	ทีม SRRT /รพ. สต. /อบต.

	7. สื่อสารความเสี่ยงและสร้างการมีส่วนร่วม	ประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสาย หอกระจายข่าว โรงเรียน วัด และกิจกรรมชุมชน เพื่อสร้างความตระหนักในการป้องกันโรค	ผู้นำชุมชน / อสม. / โรงเรียน
ระยะติดตามประเมินผล	8. ติดตามค่าดัชนีลูกน้ำยุงลาย	สำรวจค่า HI CI BI ในพื้นที่เสี่ยง และติดตามผลการดำเนินงานทุกเดือน เน้นหนักที่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านที่รับผิดชอบสำรวจ พร้อมวิเคราะห์ค่า HI,CI เสี่ยงร่วมกัน	รพ.สต. / อสม.
	9. ประเมินผลการดำเนินงาน	เปรียบเทียบอัตราป่วย จำนวนผู้ป่วย ค่าดัชนีลูกน้ำ และระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนก่อนและหลังดำเนินงาน	รพ.สต. / ภาควิเคราะห์
	10. สรุปผลและถอดบทเรียน	ประชุมสรุปผล ปัญหา อุปสรรค และแนวทางพัฒนารูปแบบการดำเนินงานอย่างยั่งยืน	ทุกภาคส่วน

ผลการดำเนินงาน

จากการดำเนินงานป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกโดยใช้มาตรการเฝ้าระวังเชิงรุก (Active Surveillance) ร่วมกับการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายชุมชนในพื้นที่ตำบลอีหล่า อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ พบผลการดำเนินงานดังนี้

1. สามารถลดอุบัติการณ์การเกิดโรคไข้เลือดออกได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ภายหลังการดำเนินงานในปีงบประมาณ 2568 ไม่พบผู้ป่วยโรคไข้เลือดออกในพื้นที่ตำบลอีหล่า คิดเป็นอัตราป่วย 0 ต่อแสนประชากร เมื่อเปรียบเทียบกับปีงบประมาณ 2567 ซึ่งพบผู้ป่วยจำนวน 13 คน อัตราป่วย 514.44 ต่อแสนประชากร สะท้อนให้เห็นว่าการเฝ้าระวังเชิงรุกและการตอบโต้ภาวะระบาดอย่างรวดเร็ว สามารถลดการแพร่กระจายของโรคได้อย่างชัดเจน

2. ประชาชนและภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมในการดำเนินงานเพิ่มขึ้น

ประชาชน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน องค์กรบริหารส่วนตำบล โรงเรียน และหน่วยบริการสาธารณสุข ให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมป้องกันควบคุมโรคเป็นอย่างดี ทั้งการสำรวจและกำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ลูกน้ำยุงลาย การเฝ้าระวังผู้ป่วยในชุมชน และการสื่อสารความเสี่ยง ทำให้เกิดการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและครอบคลุมทุกหมู่บ้าน

3. ระบบเฝ้าระวังเชิงรุกสามารถตอบโต้ภาวะเสี่ยงได้รวดเร็ว

ทีมเฝ้าระวังเชิงรุกระดับชุมชนสามารถติดตามสถานการณ์ ค้นหาพื้นที่เสี่ยงจากการสำรวจ House index ร้อยละของบ้านที่พบลูกน้ำยุงลาย และ container index ร้อยละของภาชนะที่พบลูกน้ำยุงลาย และลงดำเนินการควบคุมปรับเปลี่ยนเพื่อไม่ให้เกิดแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย และช่วยลดความเสี่ยงต่อการเกิดโรคไข้เลือดออก

4. เกิดรูปแบบการดำเนินงานด้านการป้องกันควบคุมโรคที่เข้มแข็งในระดับชุมชน

การดำเนินงานครั้งนี้ทำให้เกิดการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานสาธารณสุข องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคีเครือข่าย และประชาชนในพื้นที่ จนเกิดเป็นรูปแบบการเฝ้าระวังและควบคุมโรคไข้เลือดออกเชิงรุกที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อสร้างความยั่งยืนในการป้องกันควบคุมโรคระดับชุมชนได้ต่อไป

โอกาสพัฒนา

แม้ว่าการดำเนินงานป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกโดยใช้มาตรการเฝ้าระวังเชิงรุกในพื้นที่ตำบลอีหล่า จะสามารถลดอุบัติการณ์การเกิดโรคไข้เลือดออกจนไม่พบผู้ป่วยในปีงบประมาณ 2568 ได้สำเร็จ และเกิดการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในชุมชนอย่างเข้มแข็ง แต่เพื่อให้การดำเนินงานเกิดความยั่งยืนและสามารถรองรับสถานการณ์การระบาดที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ยังมีประเด็นสำคัญที่สามารถพัฒนาเพิ่มเติมได้ ดังนี้

1. พัฒนาระบบเฝ้าระวังโรคเชิงดิจิทัลในระดับชุมชน

ควรนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาประยุกต์ใช้ในการติดตามสถานการณ์โรคและรายงานค่าดัชนีลูกน้ำยุงลายแบบ Real Time เพื่อเพิ่มความรวดเร็วในการเฝ้าระวัง วิเคราะห์ข้อมูล และตอบโต้ภาวะเสี่ยงได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2. เสริมสร้างศักยภาพแกนนำชุมชนและอาสาสมัครสาธารณสุขอย่างต่อเนื่อง

ควรมีการพัฒนาความรู้และทักษะด้านการเฝ้าระวังสอบสวนโรค การสื่อสารความเสี่ยง และการจัดการสิ่งแวดล้อมแก่ อสม. และแกนนำชุมชนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้สามารถเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนงานควบคุมโรคในระดับพื้นที่ได้อย่างยั่งยืน

3. พัฒนากลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกกลุ่มวัย

แม้ว่าประชาชนในพื้นที่จะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี แต่ควรส่งเสริมกิจกรรมที่สร้างการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชน วัยทำงาน และผู้สูงอายุ เพื่อปลูกฝังพฤติกรรมการป้องกันโรคและสร้างวัฒนธรรมสุขภาพในชุมชน

4. พัฒนารูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับบริบทชุมชน

ควรมีการส่งเสริมการจัดการขยะและแหล่งน้ำซึ่งเป็นระบบ รวมถึงการสนับสนุนมาตรการชุมชนในการควบคุมแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย เพื่อช่วยลดปัจจัยเสี่ยงต่อการเกิดโรคในระยะยาว

5. พัฒนาสู่ระบบชุมชนจัดการสุขภาพด้วยตนเอง

ในอนาคต ควรมุ่งพัฒนาศักยภาพชุมชนให้สามารถบริหารจัดการปัญหาโรคไข้เลือดออกได้ด้วยตนเอง โดยให้ประชาชนเป็นศูนย์กลางของการเฝ้าระวังและควบคุมโรค เพื่อสร้างความเข้มแข็งด้านสุขภาพและลดการพึ่งพาระบบบริการเพียงอย่างเดียว อันจะนำไปสู่ความยั่งยืนในการป้องกันควบคุมโรคในระยะยาว